

De opvoeding van kinderen: aanleg, opleiding en oefening

Desiderius Erasmus als pedagoog

Peter Goedegebure

Dit materiaal is onderdeel van het compendium christelijk leraarschap dat samengesteld is door het lectoraat Christelijk leraarschap van Driestar hogeschool. Zie ook www.christelijkleraarschap.nl.

Samenvatting	Een artikel over Erasmus' opvattingen over opvoeding. Erasmus onderstreept het grote belang van onderwijs en eruditie. Hierbij is onderwijs meer dan kennisoverdracht, het is ook initiatie in een cultuur. Met reflectievragen.
Bronvermelding	Goedegebure, P. (2014) De opvoeding van kinderen: aanleg, opleiding en oefening. In Vitale idealen, voorbeeldige praktijken II (pp. 8-20). Buijten & Schipperheijn Amsterdam.
Thema *	Inspiratiebronnen
Gebruik **	Hoofd
Plaatsingsdatum	2014
Gerelateerde artikelen	n.v.t.
Trefwoorden	Humanisten, moderne devotie, eruditie, kennisoverdracht, initiatie

* In het compendium wordt al het materiaal verdeeld over de acht thema's van christelijk leraarschap: *onderwijs, inspiratiebronnen, leraar, leerling, leerstof, didactiek, schoolteam, leidinggevenden*.

** Het materiaal kan gebruikt worden als onderbouwing en visievorming (*hoofd*), bezinning en reflectie (*hart*) of biedt concrete handreikingen en voorbeelden (*handen*).

Portret Lucas Cranach de oudere (1472-1553)

Hoofdstuk 1

De opvoeding van kinderen: aanleg, opleiding en oefening

Desiderius Erasmus als pedagoog

Peter Goedegebure

'Welgemeende aansporing, soms ook terechtwijzing moet onze roede zijn, gedreven door mildheid, niet door bitterheid. Laat dit de stok zijn waaraan we onze kinderen gewennen, dat ze dankzij een goede opvoeding thuis leren leven als eerlijke mensen en niet gedwongen worden bij hun buren te gaan bedelen om raad hoe ze zich moeten gedragen.' (Erasmus 1512b:13)

Erasmus (1466(?) - 1536) wordt tot de erflaters van onze beschaving gerekend. Een man van grote invloed, die echter niet zozeer bekend geworden is als schrijver van opvoedkundige werken. Toch gaat het derde deel van zijn verzameld werk, het deel dat in 2006 verscheen, voornamelijk over de opvoeding. In dit hoofdstuk bespreek ik – nadat ik eerst Erasmus in het licht van zijn tijd heb geplaatst – de volgende werken daaruit: *Leren studeren* (1512) en *De opvoeding van kinderen* (1512). Ik geef hier een beknopte samenvatting van Erasmus' gedachten over de opvoeding. Daarna bespreek ik de actualiteit van zijn denken in het algemeen en stel de vraag aan de orde wat wij nu nog van hem kunnen leren. Ten slotte volgen enkele conclusies en overwegingen.

'De totaliteit van het menselijk geluk kun je herleiden tot drie aspecten: aanleg, opleiding en oefening. Met aanleg bedoel ik leergierigheid en diepgewortelde neiging tot wat eerbaar is. Onder opleiding versta ik een onderricht, dat bestaat uit raadgevingen en praktische wenken. Oefening betekent voor mij het zich eigen maken van een houding ingegeven door de natuur en versterkt door een uitgekienende opleiding. Aanleg heeft een bepaalde werkwijze nodig en oefening is onderhevig aan allerlei gevaren en vergissingen, tenzij zij door een bepaalde

methode is gestuurd. Wie dus denkt dat het voldoende is geboren te zijn, heeft het helemaal verkeerd (...). Zeg me eens, iemand die weliswaar blijft lopen, maar in het donker, zonder het parcours te kennen, zal die ook een goed loper worden?’ (Erasmus 1512b:85)

Erasmus en zijn tijd

Het geboortjaar van Erasmus is niet met zekerheid te noemen: is het 1466, 1467 of 1469? In de Goudse canon wordt hij een ‘groot Europees geleerde uit de Goudse klei’ genoemd. Een deel van zijn jeugd bracht Erasmus in Gouda door. Daar leefde hij vijf eeuwen geleden, op het breukvlak van de middel-eeuwen en de vroegmoderne tijd. Het was een tijd van grote veranderingen in Europa: het oude leenstelsel was bijna verdwenen en er was een politieke en economische machtsstrijd gaande. Tegelijkertijd werden de oude Griekse en Romeinse beschavingen herontdekt. Die vormden een bron van vooruitstrevende ideeën. Tijdgenoten van Erasmus waren onder andere Copernicus en Columbus, Michelangelo en Da Vinci. In 1509 werd Johannes Calvijn geboren en daarnaast was Erasmus een tijdgenoot van Luther, met wie hij ook correspondeerde. De tijd waarin Erasmus leefde en werkte is wel getypeerd als een tijd van protesten en oorlogen, bijgeloof, mystiek en religie, groei van de steden, inflatie, edelen en boeren, syfilis en de pest. De Kerk probeerde de menselijke seksualiteit te onderdrukken, vrouwen waren volgens de wet van lagere orde dan mannen en vonden vaak de dood in het kraambed, prostitutie tierde welig, het leven was kort, de sterftecijfers waren hoog (Visser-Isles 1993:5).

Erasmus moest doceren om zijn studie te kunnen bekostigen. Dat was in die tijd gebruikelijk. Toen begon Erasmus ook teksten te schrijven die later opvoedkundige handboeken zouden worden. Uiteindelijk schreef Erasmus vijf werken die expliciet pedagogisch zijn. Naast de twee eerder genoemde zijn dat *Etiquette*, *De opvoeding van de christenvorst* en *Tegen de barbaren*. Nog in 2006 werden ze uitgegeven in deel 3 van Erasmus’ verzameld werk.

Opvoeding en onderwijs in de zestiende eeuw

Erasmus was vooral schrijver. Incidenteel gaf hij ook wel les. Wat bewoog deze ongetrouwde en kinderloze monnik zich zo in opvoeding en onderwijs te verdiepen? Het antwoord moet in de eerste plaats worden gezocht in de grote cultuurvernieuwing van renaissance en humanisme. Vele humanisten hebben vanwege slechte ervaringen met het onderwijs dat ze zelf ontvingen

over nieuw en beter onderwijs nagedacht.

Tegelijk loopt er in Nederland een lijn tussen moderne devotie en het humanisme, vanwege onder meer de inzet voor het onderwijs. (Van Oostrom 2013:511) Het is van belang om hier ook Deventer te noemen, aangezien Deventer een plaats was waar de invloed van de moderne devotie groot was en Erasmus zelf ook in Deventer onderwijs heeft genoten.

In Deventer kwam de school van Sint-Lebuiinus tot grote bloei, onder leiding van Alexander Hegius. Hij was een aanhanger van de moderne devotie en had een grote liefde voor de antieke cultuur. Ook elders in Europa ontstonden scholen die op humanistische leest geschoeid waren en waar de *'studia humaniora'* (de studie van de klassieke talen en letterkunde) voet aan de grond kregen. De humanisten hebben met volharding gewerkt aan de vernieuwing van het onderwijs en in hun denken daarover namen ze de hele opvoeding mee.

Het is in de tweede plaats niet zo verwonderlijk dat humanisten als Erasmus zich druk maakten om het onderwijs. Hun denkbeelden over de menselijke mogelijkheden tot ontplooiing en hun vertrouwen in de mens vroegen eenvoudigweg om vernieuwing van het onderwijs. Ze vonden opvoeding en onderwijs van het grootst mogelijk belang en er moest zo jong mogelijk mee worden begonnen.

Hoewel de burgerij al in de zestiende eeuw doordrongen was van het belang van opvoeding en onderwijs, was er nog geen leerplicht en dat zou vele eeuwen zo blijven. De meeste mensen kregen geen onderwijs en konden lezen noch schrijven. Scholen waren er wel: kloosterscholen en – sinds de opkomst van de steden - ook stadsscholen. De school van Sint-Lebuiinus in Deventer, waar Erasmus een groot gedeelte van zijn leertijd heeft doorgebracht, was zo'n *schola publica*.

Standbeeld van Erasmus in Rotterdam, door Hendrick de Keyser (1622, in plaats van een beeld uit 1557)

Kwaliteit van het onderwijs

We moeten ons van het onderwijs op die scholen niet al te veel voorstellen. De ‘*litteratores*’ (onderwijzers) waren vaak ongeletterde mannen die zelf nauwelijks konden lezen en schrijven. Er werd veelvuldig en hard geslagen, volgens Erasmus het meest op de scholen in Frankrijk en Schotland, en er werd weinig geleerd. Hij schreef hierover: *‘Je zou niet denken in een school te zijn, maar in een martelkamer; er is niets anders te horen dan suizende stokslagen, jammeren en snikken en ruwe bedreigingen.’* (Sperna Weiland 1996:77)

Over zijn eigen schooltijd heeft Erasmus met grote bitterheid geschreven. De historicus Jan Romein (1977) zegt erover: *‘Het laat zich niet bewijzen, maar wij geloven, dat deze druk op het kind Erasmus de herinnering ook aan zijn latere jeugd verkleurd heeft. Maar het behoeft trouwens niet bewezen te worden: er was ook zonder dat in die latere jeugd en opleiding genoeg om iemand van Erasmus’ aanleg tegen te staan, zowel op de stedelijke school in Gouda als in die te Deventer, waarheen hij nog vóór 1478 tezamen met zijn broer door zijn moeder gebracht werd. Dit onderwijs toch was door en door ouderwets en al mag hij het misschien niet zo gevoeld hebben, toen hij het onderging, als hij er later aan terugdacht, stond juist dat hem in alle scherpte voor ogen. Een Latijnse spraakkunst, 300 jaar oud, met meer raadseltjes, waarin de middeleeuwen zich zo graag vermeiden, dan grammatica erin. ‘Barbaars’ noemt hij het en dat is het ergste scheldwoord dat hij kent.’* (p. 85)

Vermoedelijk heeft Erasmus wel wat overdreven, want de school in Deventer had, net als vele andere uit de sfeer van de moderne devotie, een uitstekende naam.

Erasmus als pedagoog

‘Hij was een voorstander van spelend en aanschouwelijk leren. Hij was een uitgesproken tegenstander van de hardvochtige en vernederende aanpak van zijn tijd. Hij achtte de leraar schromelijk ondergewaardeerd. Hij vond dat er zo vroeg mogelijk met leren moest worden begonnen. In zijn visie op opvoeding en onderwijs was Desiderius Erasmus zijn tijd driehonderd jaar vooruit.’ (Crombrugge 2008:291)

De mens is volgens Erasmus het enige wezen dat met rede begiftigd is, maar kan dan ook zonder goede opvoeding en zonder goed onderwijs niet gelukkig worden. Dieren kunnen al van alles van jongs af, maar het mens-kind moet alles geleerd worden. Een goede opvoeding is ook nodig om te voorkomen dat kinderen vervallen tot vormen van beestachtigheid die verder in het dierenrijk niet voorkomen. Erasmus gebruikt de metafoor van de was die nog zacht en de klei die nog nat is, en dus nog gemakkelijk te vormen.

Een goede omgeving is dan ook van levensbelang (Crombrugge 2008:293). Erasmus heeft geen goed woord over voor moeders die kinderen bijna tot hun zevende jaar op schoot houden. Slappe opvoeding leidt tot onhandelbaarheid en staat in zijn visie gelijk aan vergiftiging. Erasmus gebruikte in dit verband niet het woord 'vorming' of 'opvoeding', maar 'fingere', dat is het Latijnse woord voor boetseren.

'Wat nu is het meest kenmerkend voor de mens? Leven volgen zijn rede toch, want daarom wordt hij een redelijk wezen genoemd en onderscheiden van de dieren.' (Erasmus 1512b:87)

'Mensen worden niet geboren maar gevormd'

Volgens Erasmus is er nauwelijks iets waarvoor de menselijke geest bij de geboorte niet ontvankelijk is. Als wij maar volharden in onderricht en oefening. Hij geloofde in de fundamentele maakbaarheid van de mens. Zijn traktaat over de opvoeding is daarvan het duidelijkste bewijs. Zo schrijft hij: *'Maar omdat de goddelijke voorzienigheid aan de mens als enige van alle schepsels het vermogen tot denken heeft geschonken, heeft ze de belangrijkste rol gereserveerd voor onderwijs. Zo heeft iemand dus volkomen terecht geschreven dat begin, midden en einde (met andere woorden essentie en toppunt) van alle menselijk geluk gelegen is in een goed uitgewerkte opleiding en een evenwichtige opvoeding.'* (Erasmus 1512b:71) Hij werd gedreven door de gedachte dat een goede opvoeding de mensen menselijker kan maken. In die opvoeding was vooral de rol van de vader belangrijk. Van moeders verwachtte hij, zeker als het om zonen ging, niets. Hij waarschuwde zelfs tegen hun verwennerij (Bakker 2006:138).

De invloed van de moderne devotie

In 1478 kwam Erasmus in Deventer voor het eerst met het humanisme in aanraking via Geert Grote's Moderne Devotie. Deze beweging, die ook wel *Devotio moderna* wordt genoemd, streefde naar verdieping en verinnerlijking van het godsdienstig leven. Op verschillende plaatsen in Nederland richtten de 'Broeders des gemenen levens' zogenaamde fraterhuizen op. Daar leefde en studeerde men, zonder zich geheel van de wereld te scheiden. De broeders en zusters leefden in ernst en zedigheid en werkten in ziekenverpleging, liefdadigheid en onderwijs. De pedagogische werkzaamheden van de beweging in onderwijs en schrijfkunst zorgden voor een zekere ontwikkeling van de burgerij.

Erasmus is beïnvloed door deze ideeën van de moderne devotie.

Trefwoorden bij deze beïnvloeding zijn: verwerping van ideologische verdeeldheid, internationalisering, kennis heeft de voorkeur boven onwetendheid en menselijkheid is van grotere waarde dan enig dogma. Behalve aan de intellectuele vorming dacht de humanist Erasmus vooral aan de opvoeding tot vroomheid en goede manieren.

Leren studeren

Met het werk *Leren studeren* greep Erasmus terug op zijn eigen ervaringen, toen hij zich tijdens zijn eerste verblijf in Parijs (1495-1499) genooddaakt zag zijn beurs te vullen door privélessen te geven aan enkele jonge Duitsers en Engelsen. Tot zijn verbijstering verscheen hier in 1511 een *Leren studeren* onder zijn naam, maar zonder zijn toestemming. Om dit te begrijpen moeten we even teruggaan in de tijd. Erasmus had in 1508 een aantal van zijn manuscripten toevertrouwd aan zijn Engelse vriend Richard Pace. In 1509 reisde hij halsoverkop door naar Engeland zonder de tijd te nemen om zijn handschriften op te halen. Even later liet Pace Erasmus' geschriften achter bij William Thale. Die nam het echter niet zo nauw met andermans (geestelijk) bezit. Een deel ervan verkocht hij, terwijl hij voor de rest, waaronder *Leren studeren*, een drukker zocht. Hij droeg het werk op aan zichzelf!

In 1512 brengt Erasmus zelf een uitgebreidere versie op de markt (De Landtsheer 2006:392). Het boek werd een succes en werd vaak uitgegeven in combinatie met *De opvoeding van kinderen*. Tot ver in de achttiende eeuw werd het herhaaldelijk opgenomen in verzamelbundels met gelijksoortige werkjes van andere humanisten. De eerste vertalingen verschenen pas vanaf het eind van de negentiende eeuw.

Hoewel hij in de volledige titel *Leren studeren* als een 'libellus' (een boekje, een traktaatje) bestempelt, gaat het in werkelijkheid om een brief met nuttige wenken. Na de opdrachtbrief geeft hij als het ware een samenvatting van zijn betoog, waarbij hij een complete canon van Latijnse en Griekse auteurs uitwerkt die leerlingen kunnen helpen bij het verwerven van een voldoende woordenschat, het aanleren van grammaticale constructies, en het doordringen in de manier van denken van de Oudheid. Die auteurs zullen hen tenslotte ook in staat stellen om hun gedachten op een passende en stilistisch aantrekkelijke manier te verwoorden.

Leren studeren bepleit het belang van kennis van Grieks en Latijn en legt uit hoe leerlingen zich deze talen op een doeltreffende wijze eigen kunnen maken. Kennis bestaat uit onderwerpen en woorden. Grammatica eist de eerste plaats op en men moet kinderen onmiddellijk met beide talen vertrouwd maken. Alle belangrijke teksten zijn immers opgesteld in een van

beide talen. Een echte kans om een taal zuiver te leren krijgt men vooral door haar zelf te spreken, dus door dagelijks om te gaan met mensen die haar goed beheersen, en ook door de voortdurende lectuur van auteurs die hun taal goed beheersen. Wie een vlotte taalvaardigheid heeft ontwikkeld, kan zijn aandacht richten op een goed begrip van wat er wordt verteld (Erasmus 1512a:40-41).

'Een echte kans om een taal zuiver te leren krijgt men vooral door te praten en dagelijks om te gaan met mensen die haar correct spreken, en ook door de voortdurende lectuur van auteurs die hun taal goed beheersen. In het laatste geval dient men zich eerst grondig vertrouwd te maken met schrijvers die, behalve dat ze een opvallend zuivere taal hanteren, het jonge volkje ook kunnen boeien door een aantrekkelijke inhoud.' (Erasmus 1512a:40)

Over De opvoeding van kinderen

De opvoeding van kinderen uit 1512 is opgedragen aan de dertienjarige Willem, zoon van de hertog van Kleef. Erasmus wilde laten zien hoe een bepaalde stelling van een beknopte schets uitgewerkt kan worden tot een uiteenzetting van een zekere omvang, opgebouwd volgens de wetten van de klassieke retorica. De tekst is bedoeld voor mondelinge overdracht. Hij gaat echter verder en biedt qua thematiek een uitstekend voorbeeld van Erasmus' pedagogische gedrevenheid.

Erasmus heeft zijn betoog uitgewerkt als een krachtige aansporing, met veel herhalingen. De ouders moeten de opvoeding van hun kinderen zo vroeg mogelijk ter hand nemen. Hij onderscheidt in de opvoeding drie elementen: natuurlijke aanleg, onderricht en oefening. Voor die opvoeding is een goede leraar nodig. De overdracht van de leraar blijft niet beperkt tot kennisoverdracht; hij dient ook de vorming van het karakter ter harte te nemen.

De vroegste levensjaren van het kind mogen niet ongebruikt en zonder enige opleiding voorbijgaan. De legitimering van opvoeding en onderwijs is dat 'de goddelijke voorzienigheid aan de mens als enige van alle schepsels het vermogen tot denken heeft geschonken'. Goed onderwijs is de bron van alle deugd. Op de opvoeders rust daarom een grote verantwoordelijkheid. 'Je kreeg je kinderen niet alleen voor jou, maar ook voor de gemeenschap of, meer met de woorden van een christen, je bent vader geworden om Gods wil, niet alleen voor jezelf. (...) God zal de ouders elke misstap van hun kinderen aanrekenen', zo schrijft hij (Erasmus 1512b:78).

Van nature?

Uit alles blijkt dat Erasmus hoge verwachtingen heeft van het menselijk vermogen tot het goede. Hij schrijft: *'Toch horen we onvoorstelbare klachten van heel wat mensen: hoezeer hun kinderen zich van nature aangetrokken voelen tot wat niet deugt. (...) Ten onrechte leggen ze de schuld bij de natuur. Het kwaad is in de eerste plaats bij onszelf te zoeken, omdat we jonge geesten met ondeugden bederven nog voor we ze in contact brengen met deugdzaamheid.'* (Erasmus 1512b:87) Soms lijkt Erasmus een eind mee te gaan met de opvatting van tijdgenoten als Luther en Calvijn over het kwade in de mens. Zo schrijft hij: *'Jonge kinderen laten zich namelijk eerder leiden door intuïtie dan door overleg. (...) De heidense filosofen hebben dit al opgemerkt, tot hun grote verbazing. De reden daarvoor konden ze niet achterhalen; die werd pas duidelijk dankzij het christelijk denken, dat voorhoudt dat deze neiging tot kwaad ons ingeworteld is sinds Adam, de eerste mens. Dit is onbetwistbaar zo.'* Maar hij gaat meteen verder: *'Het is vooral waar dat het grootste deel van dat kwaad voortvloeit uit verkeerd gezelschap en een gebrekkige opvoeding, zeker gedurende onze eerste, licht beïnvloedbare levensjaren.'* (Erasmus 1512b:98)

De humanist uit Rotterdam had de gave om dingen kernachtig te zeggen. Al lezend kom je veel aforistische spreuken tegen waar je als lezer eens rustig over na moet denken. 'Leren doen we graag bij onderwijzers die ons na aan het hart liggen. Sommige leraars zijn echter zo stomvervelend, dat zelfs hun vrouw niet van hen houdt.'

In zijn traktaat *De opvoeding van kinderen* nam Erasmus aanbevelingen over van de belangrijkste pedagogen uit de Oudheid, vooral van Plutarchus en Quintilianus. Hij paste die aan aan de christelijk-humanistische opvattingen en vulde ze vervolgens aan met een aantal eigen psychologische en pedagogische inzichten, bijvoorbeeld een pleidooi voor een speelse aanpak met veel fantasie. Uiteindelijk kunnen we stellen dat deze aanpak maakt dat *De opvoeding van kinderen* zijn klassieke voorbeelden overstijgt en nog heel goed te lezen is. Maar dat niet alleen: de opvattingen van Erasmus zijn ook nu nog van belang.

Actualiteit van Erasmus' opvattingen over opvoeding

Erasmus herinnert ons in de eerste plaats aan het grote belang van onderwijs en eruditie, dat wil zeggen: de uittocht uit de ruwheid en de onbehouwenheid naar de ware menselijkheid. Het belang van het onderwijs is niet in de eerste

plaats dat met wetenschap de economie kan worden gediend, maar dat het humane niveau van de samenleving door het onderwijsniveau wordt bepaald. Daarom mag men aan het onderwijs en de onderwijzers de hoogste eisen stellen. Onderwijzers dienen niet alleen vak kennis te hebben, maar moeten ook erudiet zijn en die eruditie aan hun leerlingen kunnen doorgeven. In dit opzicht vindt de huidige discussie over het belang van goed gekwalificeerde docenten reeds steun bij Erasmus. De hedendaagse aandacht voor de doeners in het onderwijs is bij Erasmus echter nog niet terug te vinden.

Onderwijs behoort - dat is het derde - meer te zijn dan kennisoverdracht. Het is ook initiatie in een cultuur. Hierbij komt het in belangrijke mate op de persoon en de kwaliteiten van de docent aan. Erasmus stelt die centraal in zijn denken over onderwijs. Naar onze tijd toe levert dat de vraag op in hoeverre we onderwijs kunnen digitaliseren en 'aan de computer overlaten'.

En verder: goed onderwijs is volgens Erasmus vooral ook goed taalonderwijs. Daarbij gaat het vooral ook om het kunnen schrijven. De toegenomen aandacht hiervoor in onze tijd, ook in het hoger onderwijs, zou erasmus goed bevallen.

En als laatste: Erasmus stelt dat iedereen recht heeft op goed onderwijs, het mag niet het voorrecht zijn van de rijken. Van rijken verwacht Erasmus dat zij talentvolle arme kinderen de kans geven op goed onderwijs (Crombrugge 2008:294).

'Toch zal ook iemand die voor de klas staat zich de moeite getroosten om altijd zo correct mogelijk te spreken, of hij nu een hele groep jongens voor zich heeft, of slechts een. Een aantal dingen moet hij terloops verklaren en hij zal de jongelui ook aansporen om zijn voorbeeld te volgen. Hij moet hun af en toe een pluimpje geven als ze zich in een gesprek verrassend vlot uitdrukken, of hen verbeteren wanneer ze zich vergissen. Zo'n houding heeft als resultaat dat zijzelf de gewoonte aannemen om met meer zorg en precisie te praten en dat zij aandachtiger luisteren naar hun leraar wanneer die aan het woord is. Wat ook nog helpt is dat zij worden uitgedaagd door een vooraf afgesproken systeem van kleine beloningen en straffen, een soort reglement.' (Erasmus 1512a:46)

Tot slot

Voor ons bieden de geschriften van Erasmus een boeiend zicht op het begin van de zestiende eeuw. De lessen die hij zijn tijdgenoten voorhield, zijn ook nu nog zeer waardevol. Kennis heeft de voorkeur boven onwetendheid en

menselijkheid is van grotere waarde dan enig dogma.

Het is voor een docent van belang over voldoende vakkennis te beschikken.

Erasmus gaat ook in op de vraag hoe je moet lesgeven. Vanaf het begin dient de docent kwaliteit aan te leren en minstens de hoofdzaken van elk vak te kennen.

Modern komt Erasmus over als hij het heeft over een van tevoren afgesproken systeem van kleine beloningen en straffen, als een soort reglement. Even verderop adviseert hij de leraar hulp in te roepen van een collega met meer begaafdheden dan hij zelf bezit.

Daarnaast bepleit hij het lezen van de kerkvaders. Een leraar moet goed thuis zijn in de oudheid en diverse takken van wetenschap beheersen. De goede docent is ook een breed ontwikkeld persoon.

Erasmus verdient in ieder geval onze waardering. We bevinden ons dan op goed gereformeerd terrein. Ook orthodoxe calvinisten als Gomarus en Voetius hadden waardering voor Erasmus. Deze waardering gold natuurlijk niet zijn standpunt over de vrije wil, dat te zeer deed denken aan dat van de remonstranten die door de Dordtse Synode veroordeeld waren. Maar calvinisten konden Erasmus altijd nog waarderen als een voorloper van de Reformatie, enerzijds door zijn kritiek op kerkelijke misstanden, anderzijds - meer positief - door de uitgave van de Griekse tekst van het Nieuwe Testament. Orthodoxe calvinisten hechtten bovendien evenveel waarde aan klassieke vorming en goede beheersing van het Latijn als ieder ander, en ook op dit terrein waren zij veel aan Erasmus verplicht. Welk dogmatisch standpunt men ook aanhing, de betekenis van Erasmus als filoloog en stilist kon moeilijk betwijfeld worden. (Trapman 2006:3)

Het is daarbij wel van belang om voor ogen te houden hoe Erasmus ten diepste het kind ziet. Soms lijkt Erasmus op het eerste gezicht de leer van de erfzonde te onderschrijven. 'Het enige wat wij hiertegen (namelijk: tegen het kwaad) in het geweer kunnen brengen is de ironie en het beetje wijsheid dat wij in de loop van ons korte leven bij elkaar kunnen sprokkelen', aldus Erasmus (Sperna Weiland 1996:82, deels ingekort en geparafraseerd). We dienen wel op onze hoede te blijven, want wat volgt is een ironische toevoeging waarmee de gedachte van de erfzonde wordt ontkracht. 'Want', zo schrijft Erasmus dan, 'zoals dat (namelijk de erfzonde) niet onwaar kan zijn, zo is het een waarheid waaraan niet te tornen valt, dat dat kwaad voor het grootste gedeelte voortkomt uit een verkeerd milieu en een slechte opvoeding.' (Sperna Weiland 1996:82)

'In deze lijn van vertrouwen in het natuurlijke en zucht naar het eenvoudige en redelijke liggen Erasmus' opvoedkundige en sociale denkbeelden. Hier is hij zijn tijd ver vooruit. Ze zijn reeds bijna volkomen achttiende-eeuwsch'. Het kind moet spelende leeren, aan de dingen, die zijn geest aangenaam zijn, met prentjes. Men moet zijn fouten zacht verbeteren. De slaande en schimpende schoolmeester is Erasmus een gruwel; het ambt zelf is hem heilig en vereerenswaardig.' (Huizinga 1978:128)

Reflectievragen

1. Welke ideeën van Erasmus of elementen daaruit zou jij willen gebruiken voor je visie op de opvoeding van het kind?
2. In *De opvoeding van kinderen* schrijft Erasmus dat heel wat mensen er over klagen hoezeer hun kinderen zich van nature aangetrokken voelen tot wat niet deugt. Hij gaat dan verder: 'Ten onrechte leggen ze de schuld bij de natuur. Het kwaad is in de eerste plaats bij onszelf te zoeken, omdat we jonge geesten met ondeugden bederven nog voor we ze in contact brengen met deugdzaamheid.' Geef je reactie op dit citaat. Hoe zie jij zelf het kind? En jezelf als leraar/opvoeder?
3. Onderwijs is volgens Erasmus meer dan kennisoverdracht. Het is ook inwijden in de cultuur. Bedenk voor jouw vak een voorbeeld hierbij en geef ook aan waarom jij dit belangrijk vindt.
4. Onze taal verandert - zeker in deze tijd - snel. Erasmus hecht groot belang aan goed talenonderwijs. Hoe zie jij dit? Vind je dat ons talenonderwijs in het voortgezet en hoger onderwijs van voldoende niveau is? Zo niet, waar zie je mogelijkheden tot verbetering?
5. Erasmus was beïnvloed door de ideeën van de moderne devotie. Daarin speelden internationale contacten een rol. Hoe zie jij in dit verband voor jouw vak de toegenomen internationalisering?

Literatuur

Bakker, Nelleke, Noordman, Jan, & Rietveld-van Wingerden, Marjoke (2006). *Vijf eeuwen opvoeden in Nederland, Idee en praktijk 1500-2000*. Assen: Van Gorcum.

Crombrugge, Hans van (2008). Desiderius Erasmus (1466-1536) Europees pedagoog uit Rotterdam. In: Kroon, Tom & Levering Bas (red). *Grote pedagogen in klein bestek*, 291-295. Amsterdam: Uitgeverij SWP.

Erasmus, Desiderius (1512a). Leren studeren. In: *Opvoeding*, vertaald en toegelicht door Jeanine De Landtsheer en Be Breij. Amsterdam: Athenaem-Polak & Van Gennep 2006 (Verzameld werk, deel 3).

Erasmus, Desiderius (1512b). Over de opvoeding van kinderen. In: *Opvoeding*, vertaald en toegelicht door Jeanine De Landtsheer en Be Breij. Amsterdam: Athenaem-Polak & Van Gennep 2006 (Verzameld werk, deel 3).

Goudse canon, veertig vensters op geschiedenis, venster Erasmus. <http://www.goudse-canon.nl/8/1488/Erasmus>. Geraadpleegd op 15 juli 2014.

Huizinga, J. (1978). *Erasmus*. Rotterdam: AD. Donker.

Oostrom van, Frits (2013). *Wereld in woorden*. Amsterdam: Bert Bakker.

Romein, Jan en Romein-Verschoor, Annie (1977). *Erflaters van onze beschaving*. Amsterdam: Querido.

Sperna Weiland, J. (1996). Het verre land Utopia - de denkbeelden van Erasmus over opvoeding en onderwijs. In: Jensma, G.Th. e.a. (red.), *Erasmus, de actualiteit van zijn denken*, 73-92. Zutphen: Walburg Pers.

Trapman, J. (2006). *Erasmus in de Gouden Eeuw, facetten van zijn correspondentie*. Inauguratie Erasmusuniversiteit Rotterdam. <http://www.united-academics.org/library/publication/664317/>. Geraadpleegd via internet op 15 juli 2014.

Visser-Isles, Laraine (1993). *Erasmus van Rotterdam*. Rotterdam: Erasmus Universiteit.